

КУЛТУРА, ГЛОБАЛИЗАЦИЈА, ИДЕНТИТЕТ**Даниела Коцева¹, Снежана Мирасчиева², Емилија Петрова-
Горѓева³, Ирена Китанова⁴**

¹Доц. д-р, Универзитет „Гоце Делчев“ Штип, Факултет за образовни науки, daniela.jakimova@ugd.edu.mk

²Проф. д-р, Универзитет „Гоце Делчев“ Штип, Факултет за образовни науки Институција, snezana.miraschieva@ugd.edu.mk

³Проф. д-р, Универзитет „Гоце Делчев“ Штип, Факултет за образовни науки Институција, emilija.petrova@ugd.edu.mk

⁴Доц. д-р, Универзитет „Гоце Делчев“ Штип, Факултет за образовни науки, irena.kitanova@ugd.edu.mk

Апстракт

Опстанокот и цврстината на секој општествен систем зависи од културата и културните вредности на тоа општество. Забрзаниот процес на глобализација врши силно влијание на различните аспекти на човековото живеење, на економски, политички, социјален и културен аспект. Еден од најголемите предизвици на глобализацијата е нејзиното влијание на културата и општеството. Денешното приближување на културите на различни народи е продукт на огромниот прогрес во комуникациската технологија и размената на информации, што се смета за една од позитивните аспекти на глобализацијата. Со оглед на тоа дека културата е основна и важна нишка за разбирање и соработка помеѓу различни народи, таа отсекогаш претставува основа за појава и развој на човечката цивилизација. Јакнењето на културната размена помеѓу различни земји е од голема важност. Историјата на човештвото покажува дека културите од секогаш имале тенденција да се соединуваат. Од друга страна сите знаеме дека културите во општествената структура на светот се разделувани една од друга. Голем дел од културите се последица на одредени и раздвоени идентитети во текот на историјата, но тенденцијата за културна размена отсекогаш постоела на различни начини. Во моментов, човековата заедница наоѓајќи се во незапирливиот процес на глобализација, културата како најраширен, најдлабок и најважен фактор во човековиот живот, најмногу и најлесно ги прифаќа овие промени. Постојат различни мислења и аспекти

од кои се анализира односот помеѓу културата и глобализацијата кои ќе бидат преставени во понатамошниот дел од трудот, вклучувајќи и начнувајќи го влијанието на глобализацијата врз идентитетот, дали глобализацијата овозможува поголема индивидуалност, или пак, глобализацијата создава висок степен на отуѓеност, губење на границите меѓу себството (идентитетот) и културата.

Клучни зборови: *глобализација, култура, идентитет, соработка, развој.*

Вовед

Крајот на XX век. век беше сведок на големи и значајни општествени, економски и политички промени во светот, особено во Европа и земјите во транзиција. Воспоставен е неолиберален капиталистички систем на глобално ниво, па пазарно профитната матрица почна да се шири на оние области на човечкото делување кои никогаш не биле пред се, во фокусот на нејзиниот интерес. Овој период беше обележан со зголемување на трговската размена, немилосрдната конкуренција, зголемен и забрзан раст на капиталот, забрзан развој на информатичката технологија, прилагоден систем за производство, трка и борба за постојан раст и експанзија на пазарот, брз раст на меѓународниот маркетинг, и зајакнување на улогата на наднационалните институции и организации. Еден од најпознатите видливи карактеристики на современото општество е доминацијата на мултинационалните компании и најмоќните финансиски институции. Ваквата ситуација и трендови темелно го променија општествениот систем, начинот на живот, однесување и владеење.

Во денешниот современ свет, теоретичарите на глобализацијата сметаат дека во светот не постои ниту едно изолирано место. Секако станува збор за еден поврзан информациско – технолошки и комуникациски поврзан свет. Глобализацијата претставува општествен, економски, политички и културен елемент на современото општество. Таа е сеприсутна во сите сфери на општественото живеење. Основни аспекти на глобализацијата се економските и политичките односи кои се развиваат помеѓу земјите и регионите и се повеќе станува рамка на некој вид културно меѓусебно приближување во кое извесен број на исти вредности поминуваат низ повеќе земји со тенденција за културна еднаквост.

Она што е предмет на интерес на овој труд е како токму глобализацијата влијае врз зачувување на околината и врз комерцијализацијата на културните особености на поедини општества и подрачја. Од овој аспект сепак глобализацијата не е меѓукултурна интеракција помеѓу различните општества. Таа всушност претставува наметнување на одредена култура врз сите останати.

Што подразбираме под поимот култура?

Културата претставува систем на вредности, постапки и стандарди на однесување и дејствување, поим кој го репрезентира општеството или групата во неговиот карактеристичен образец на постоење, односно на индивидуална интеграција и материјализација на вредностите и значењата во општеството, или групата.

Културата е социјален феномен, таа настанува во процесот на взаемно дејствување. Според Сергеј Флере, многу е тешко да се набројат сите начини на користење на поимот култура во општествените науки, иако Кребер-Кулхом навеле 257 различни дефиниции и гледишта за тоа што претставува културата, факт е дека постојат далеку повеќе определби и сваќања за тоа што претставува културата. Тргувајќи од тоа дека таа претставува начин на живот-стил на живеење, збир на општествени установи како што се театрите, црквите, музеите, библиотеките, училиштата и сл. Таа се смета и како начин на однесување и тоа она префинето и пожелно, според одредени правила.

Ентони Гиденс е оној кој истакнува дека културите не можат да постојат без општествата, но исто така, ни општествата не можат да постојат без култура.

"Културата е универзален човечки феномен, антрополошка податок и игра важна генерички функција од суштинско значење за човекот како социјално, индивидуално, духовно и творечко суштество. Оттука, може да се каже дека не постои ниту едно општество во историјата, без одреден степен на културата во најширока смисла на зборот, односно како организација и начин на опстанок, или поединец, кој како нормален член на едно општество, ги нема усвоено основните обрасци на сопствената култура, преку процесите на социјализација и интернационализација". (Skledar, 2001: 167)

Културата е специфична човечка категорија и значаен доказ за човековиот идентитет, од каде произлегува неговата материјална и духовна вредност, и од каде се црпи силата за нивниот развој, страдање и одрекување. Така, културата е еден вид на оригиналност, човечка форма на идентитет, со различни симболични елементи од јазикот до општествените обичаи служи како означувач на личниот и групен идентитет.

Глобализација

Глобализација е омилената фраза на денешницата, посебно популарна меѓу новинарите и политичарите. Овој феномен стана наша животна реалност и една од најпопуларните теми денес. Таа стана клучната идеја за бизнис теорија и пракса, влезе во академската дебата и стана центарот на дискусиите на сите компоненти на општеството. Но, она што луѓето го подразбираат под поимот глобализација е често збунувачки бидејќи

глобализацијата се дефинира на различни начини од различни аспекти. Во зависност од научна област под поимот глобализација се подразбираат сосема различни појави и процеси на меѓународно поврзување во областа на политиката, економијата, културата, образованието и др. Во зависност од политичкиот и теоретскиот поглед терминот се разгледува и оценува како можна закана или предизвик на модернизацијата.

На дефиницијата на глобализацијата никого не останува рамнодушен, но многу луѓе се збунети, бидејќи се уште никој на ја доживува како саморазбирлив поим. Кога станува збор за теоријата на глобализацијата, Monbiot (2006: 24) тврди дека глобализацијата не значи ништо, т.е. терминот стана толку нејасен што веќе не значи речиси ништо, се користи за да се опише се и сешто, од глобален тероризам до светска музика.“ Сепак глобализацијата движи, поместува и создава забрзани и значајни квантитативни и квалитативни промени во сите сегменти на современото општество и човечкиот живот. Некои ја поврзуваат со просперитет, напредок, успех, мир, други пак со несреќа, неуспех, уништување.

Концептот на глобализација го има разработено Роланд Робертсон во 1968 година, за да се ги опише начините на кои капиталот, идеите и културните кодови, со помош на новите средства за комуникација се шират во светот. Глобализацијата била доживеана како историски неизбежно „забрзување и набивање на времето и просторот“, со што се назначува можноста за револуционерни промени во општествените и политичките односи. Означена е како процес во кој можат да се створат услови за нов хуманизам.

Теоретски и практично манифестацијата на глобализациските трендови можат да се забележат во три (под) системи на дејствување на светско ниво: во економијата, политиката и културата. Неизбежни и најзначајните промени во процесот на глобализацијата се евидентно во областа на економијата и политика, во помала мера и на културен план.

Димензиите на глобализацијата не можат да бидат строго одделени една од друга , на пр. , не може да се забележи глобален проблем на животната средина одвоена од економијата и политиката. А посебна карактеристика на глобализацијата е делумната усогласеност на нејзините потсистеми.

За глобалната економија може да се каже дека ова е систем што го создава глобалното производство и глобалните финансии. Настанаа големи компании и банки кои работат независно од државата и имаат свои претставништва во сите делови на светот. Благодарение на новите технологии и политики нудат стандардизирани производи кои го утврдуваат и ствараат правила на единствениот светски пазар. Во име и за сметка на светската заедница (глобалното општество), економската глобализација се нуди како универзална, спасувачка, добронамерна, саморазбирлива и

непроблематична, зnanствено легитимна и оправдана. Но, бројни драматични случувања, појави и феномени во современиот свет покажуваат како новиот менаџмент и новата економија на знаење, со помош на префинети и груби начини на постапување, се претвараат во опасна и во голема мера лажна идеологија која почива на моќта на големиот бизнис, отворените и прикриени комерцијални интереси итн.

Под политичка глобализација се подразбира единственост и контрадикторна политика и политички односи кои постојат во рамките на и помеѓу државите, федерација на држави и региони. Политичката глобализација се однесува на преносот на донесување на одлуки од држава до меѓународните организации и институции. Ова е постигнато со меѓудржавна интеграција (на пр. Европската Унија и НАТО) и уредување на светот како глобално граѓанско општество што ги промовира достигнувањата на демократското граѓанство, односно. универзалните човекови права и владеењето на правото. Земјите на Европската унија своите надлежности ги имаат пренесено на меѓународните организации, тие дури направија и монетарна унија. Видлива последица на овие процеси и одлуки е ерозијата на националните држави. Глобализацијата од политички аспект се обидува да го предвиди развојот на општеството и бара соодветни начини за демократски дијалог и солидарна соработка. Постојат важни политички функции во контекст на одржувањето на мирот, зближување на народите и нивните култури и цивилизации, со кои таа го исполнува својот космополитски карактер.

Глобализација , култура, идентитет

Секој народ развива своја специфична култура заштитена од надворешните влијанија на географските, јазичните и верските бариери. Луѓето обично веруваат дека обичаите се вечни и непроменливи категории и тешко прифаќаат други обичаи.

Денес, овие бариери се скршени под влијание на многу фактори, па можеме да кажеме дека сите живеете во едно глобално село под влијание на истите пораки и информации. Но и денес како и во минатото разликите се уште постојат. Поточно, во вид на разновидност, која се рефлектира културните разлики меѓу припадниците од различни земји постојат и значајни разлики меѓу етничките групи, малцинства, социјални класи, па дури и меѓу припадниците на различни возрасти. Во глобализациските процеси се среќаваат сложени културни и цивилизациски наследства кои меѓусебно се допираат и влијаат.

Глобалното комуницирање и миграциите, на некој начин ги присилуваат традиционалните култури на коегзистенција, но и на дивергенција и меѓусебна тензија. Глобализацијата е многу сложен процес, земајќи ги во предвид културните аспекти. Формирањето на "светска

култура" би било катастрофално, бидејќи тоа директно ќе го доведе во прашање автентичноста на регионот, или културната разновидност. Несомнено, е дека средствата за масовна комуникација овозможуваат експанзија на популарната култура или развој на т.н. глобална култура. Ова е еден вид на закана за културните и националните идентитети, кои го прават светот различен. Последиците од некритичко прифаќање на ваквите идеи се болно почувствувани од страна на многу земји во развој. Самиот процес е независен од волјата на самите учесници во него. Допирот и односот на културите резултира со своевидна мешавина од култури, со бројни позитивни и негативни конотации, а сето тоа предизвикува можност за појава на аномија, односно вредносна дезориентација на поединците. Глобализацискиот процес вклучува се поголем број на културни елементи, ја проширува просторната, кантитативната и квалитативната димензија на културата, вклучувајќи се поголем број на луѓе кои активно се вклучуваат и учествуваат.

УНЕСКО нагласува дека меѓународно ширење на културните процеси е важно, но постои и заканата од глобалната, популарна култура, што се одразува во фактот дека таа ја слабеа културната разновидност во многу аспекти од нашиот живот. Под влијание на глобализацијата, најчувствителни промените се случувале во културата, затоа е потребно да се посвети посебно внимание. Токму културните разлики според Huntington (1998) денес се многу поважни од идеолошките, политичките и економските. Глобалната политика станува мултикултурна и мултицивилизациона, но нејзината имплементација бара суптилно размислување. Таквиот процес може да предизвика различни тешкотии и проблеми на кои Хантингтон предупредува, каде цивилизацијата се сфаќа како културен идентитет, каде што националната држава е извор на идентитетот, која го ослабува токму модернизацијата (глобализацијата). Finkelkraut (1997) кажува, дека „човештвото не се стекнува, туку се губи во моментот кога се настојува да се избрише неговиот идентитет и да се отргне по секоја цена од своето посебно одредување“. Културата и културниот идентитет се причините за многу недоразбирања и конфликти во светот. Соживотот на луѓето од различни култури, религии, со различни интереси и потреби, исто така, предизвика разни проблеми кои и ден денес постојат.

Постојаниот престој на луѓе на одреден геофизички простор не е доволна претпоставка и услов за нивен соживот. Историјата, но за жал, и денешницата, изобилува со бројни примери за тоа како различни верски, етнички или други групи често живеат едни покрај други, но секогаш останале туѓи.

Светот денес се карактеризира со секојдневни конфликти и недоразбирања во многу земји како што се: Северна Ирска, Шпанија, Латинска Америка, Русија, Либија, Тунис, Египет, Израел, Сирија, Турција, Ирак, Индија, Пакистан, Авганистан, Тибет, Кореја, итн. Причините за ова се многубројни, почнувајќи од економски до социјални и културни. Но најчесто се поттикнати од негирањето, нетолеранцијата, непознавање и неразбирање и неуважување на луѓето и нивната култура, и борбата за општочовечки, етнички, културни, верски нивни права. Парадоксот на глобализацијата е дека во тие процеси се повеќе се појавува национализмот, поларизација и поделба, додека ширината до каде технолошката револуција влијаела на растот на разбирање меѓу народите, останува отворено прашање.

Во услови на глобализација, посебно под притисок се најдоа малите земји и нивните култури. Најголема забрана на глобализацијата на културен план се културниот идентитет - јазик, литературата, уметноста, религијата и традиции. Националната култура е особеност на секоја нација, нејзиниот идентитет - *differentia specifica*, е елемент за поврзување со други култури и општества. За сега, глобализацијата влијае само на некои сегменти од културата и тоа, пред сè, на една масовна култура "начин на живот".

Глобализацијата, во денешни услови не е во согласност со принципите и напорите утврдени од ОН за одржлив развој. Принципите на одржлив развој на светот посебно го истакнуваат развојот на културните посебности и други вредности на локалните и национални заедници, спротивно на глобализацијата и стандардизација. Едноставно кажано критички укажуваат на нејзината слабост и негативност. Ова може да значи дека развојот на настаните во контекст на глобализацијата и стандардизација влијаат на културата на општеството само до одредени граници, што може да биде од корист на одржлив развој.

Заклучок:

На влијанието на глобализацијата можеби треба да се одговори со процесот "враќање на своите корени", што претставува елиминирање на евентуалната глобална култура и лингвистичка хомогенизација. Целта вцушност треба да претставува јакнење и вреднување на своите специфичности и различности во однос на глобалната култура.

Од друга страна потребно е и познавање на другите култури и вредности, со цел да знаеме да ја цениме својата и разбираме и почитуваме другите, односно интеркултурно согледување на светот во кој живееме. Остварувањето на успешна интеракција меѓу културите зависи од способноста на човекот да ги разбере и и да се прилагоди на културните обрасци на однесување на претставниците на другите култури. Во овој

контекст, важно е на учењето и образование, односно подготвување на луѓе со хипотезата дека треба најпрвин да го пронајдеме патот до самите себе за да подобро да се разбере другиот. Свесноста за својот културен идентитет ја зајакнува способноста за ефективно перцепрање на реалноста, прифаќање на самите себе и прифаќање на другиот. Вистинското живеење треба да се состои од меѓусебно разбирање и почитување, рамноправност и соработка, затоа што смислата на човекот се гледа во неговата хуманост.

Затоа современото општество, како битна форма на човековото живеење, опстанок и комуникација на се повисока цивилизациска скала, неопходно бара редовно и перманентно образование со широки хуманистички, културни и интеркултурни содржини. Понекогаш е потребно да се подржат токму тие глобални хуманистички процеси, за да се спречат негативните последици од ширењето на неолибералната глобализација. Потребно е да се стимулира критичкото мислење, залагајќи се за демократизација и солидарност, еманципација на човекот и универзалниот хуманизам.

Користена литература:

- Finkelkraut, A. (1997) *Zločin je biti rođen*, Zagreb, Ceres.
- Fukuyama, F. (1994) *Kraj povijesti i posljednji čovjek*, Zagreb, HSN.
- Fukuyama, F.. (2005) *Izgradnja države: vlade i svjetski poredak u 21. stoljeću*, Zagreb, Izvori.
- Haralambos, M. (1989) *Uvod u sociologiju*, Zagreb, Globus.
- Huntington, P. S.(1998) *Sukob civilizacija i preustroj svjetskog poretka*, Zagreb, Izvor.
- James, P. (2006) *Globalism, Nationalism, Tribalism: Bringing Theory Back in*, Sage Publications Ltd, London/Thousand Oaks/New Delhi.
- Kluckhohn, C., Kroeber, A. L. (1963) *Culture, A Critical Review of Concepts and Definitions*, New York, Vintage Books.
- Krippendorf, J. (1986) *Putujuće čovječanstvo*, Zagreb, Zavod za istraživanje turizma
- Monbiot, G. (2006), *Doba dogovora*, Algoritam, Zagreb
- Robertson, R. (1968), "Strategic Relations Between National Societies: A Sociological Analysis", *The Journal of Conflict Resolution*, Vol. 12, No. 1 pp. 16-33
- Skledar, N. (2001), *Čovjek i kultura, Uvod u socio-kulturnu antropologiju*, Zavod za sociologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu i Matica hrvatska Zaprrešić